

Гончаренко Б.Б., асп.,
Институт филологии КУНУ имени Тараса Шевченка

Позитивизм в украинской и польской литературах конца XIX века

В статье рассматриваются влияния общественно-культурных процессов, позитивистских идей на польскую и украинскую литературу конца XIX века их единства и различия.

Ключевые слова: общественно-культурные процессы, позитивизм, позитивистические влияния, асимилиция.

Goncharenko B.B., asp.,
Institute of Philology Taras Shevchenko
University of Kyiv

Positivism in Ukrainian and Polish literature of the late nineteenth century

The article deals with the influence of socio-cultural processes positivist ideas of the Polish and Ukrainian literature of the late nineteenth century, their unity and difference.

Key words: socio-cultural processes, positivism, positivist influences, assimilation.

УДК 821.111.1-31.09 (045) Лод

Грузевич Н.І., ст.викл.,
Маріупольський державний університет

**ДИХОТОМІЯ «КУЛЬТУРА – РЕЛІГІЯ»
У ТВОРЧОСТІ Д. ЛОДЖА**

На підставі аналізу романів Д. Лоджа автором статті було зроблено спробу довести взаємодію складових діади «культура - релігія» у творчості англійського письменника. У статті надано об'єм поняття «дихотомії» та обґрунтовано його використання у романах письменника.

Ключові слова: дихотомія, феномен парності, католицизм, культура, релігія.

У сучасному літературному просторі, який є відображенням усіх актуальних проблем людства та суспільства, значуще місце займають питання культури і релігії, зображення особисто національного, та загальнолюдського. Питання, які століттями хвилювали покоління, в сучасній літературі залишаються також актуальними, оскільки торкаються цінностей здобутого людського досвіду у галузях людської життєдіяльності, тобто культури взагалі. Показовою з боку культурно-релігійних питань, на нашу думку, є

творчість англійського письменника сучасності – романіста, літературного критика та теоретика літератури ХХ – ХХІ століть Девіда Лоджа.

Матеріалом для вивчення проблеми дихотомії «культура – релігія» були обрані такі романи письменника як “Changing Places” («Академічний обмін») (1975), “How Far Can You Go?” («Як далеко ти можеш зайти?») (1980), “Paradise News” («Райські новини») (1991), “Thinks...” («Думають...») (2000). Гадаємо доцільним перш за все довести присутність дихотомії у наведених творах автора. Для цього спочатку розглянемо поняття «дихотомії», яке має декілька трактувань у сучасних тлумачних словниках. Отже, словникове опрацювання терміна дає такі значення: послідовний розподіл цілого на дві, як правило однаково розвинуті частини; послідовний розподіл на два; засіб розподілу цілого з вирізненням двох самостійно значущих складових; розподіл об’єму поняття на дві взаємовилучальні складові; розподіл одного цілого на два рівнозначних. В.К. Журавльов, наприклад, визначає дихотомію як феномен парності [Журавльов].

З нашої точки зору дихотомію, «культура – релігія» обґрунтовано вивчати як засіб розподілу цілого поняття з вирізненням двох самостійно значущих складових, у якому «ціле» – це загальнолюдська спадщина – нескінчена взаємодія культури і релігії в різних сферах людської діяльності. Цей підхід до розуміння дихотомії обраних складових, гадаємо, найбільш повно відбивається на дихотомічній парі «культура – релігія» у романах Девіда Лоджа, які досліджуються.

Осмилення поняття культури приводить до визнання того факту, що вона безпосередньо пов’язана з розвитком людської цивілізації, є продуктом самого людського суспільства, містить у собі все, що напрацювало людство впродовж свого існування. І. О. Попова-Бондаренко визначає термін «культура», який сьогодні налічує більш п’ятисот визначень, як такий, що передбачає початок культури там, де виникають ухвалені правила, норми, накази, що регулюють життя та поведінку того чи іншого людського товариства [Попова-Бондаренко 2012, 7]. Отже, спираючись на ці визначення, можна стверджувати, що впродовж багатьох століть правила та норми поведінки людського товариства регулювали у великій мірі також і релігійні вірування людей. З цього можна вивести, що вивчення взаємодії пари «культура – релігія» у вищезазначеному сенсі має право на існування.

Вивчаючи проблематику творів Д. Лоджа, слід зазначити, що вона безперечно охоплює питання культури і релігій, які розгортають картину розвитку англійського суспільства середини – кінця ХХ століття у площині їх взаємодії та суперечностей, відображених у міркуваннях та діях героїв романів автора. Виправданим є і той факт, що вплив моралі католицької церкви ще

мав рішуче значення для розвитку держави, відбивався на поведінці людей та продовжував віддзеркалюватися у культурі кількох поколінь англійського суспільства. Малюючи представників покоління 60-х, автор зосереджує увагу на питаннях впливу католицьких табу на духовно-моральне виховання героїв роману «Як далеко ти можеш зайти?» а також простежує їх моральний розлад з собою та втрату віри у духовну цнотливість впродовж всього роману. Справедливість цього ствердження яскраво демонструють глави роману, які мають такі назви: «Як це було» (“How It Was”), «Як вони втратили свою цнотливість» (“How They Lost Their Virginitities”), «Як все почало змінюватися» (“How Everything Began to Change”), «Як вони втратили страх перед пеклом» (“How They Lost the Fear of Hell”), «Як вони вибухнули, віддалилися, не витримали, розпались, зробили прорив та інш.» (“How They Broke Out, Away, Down, Up, Through Etc.”), «Як вони впорались з любов’ю та смертю» (“How They Dealt with Love and Death”) [Lodge].

Взаємодія бінарного співвідношення «культура – релігія» у романі Д. Лоджа «Як далеко ти можеш зайти?» набуває своєї значущості вже на перших сторінках твору. Наприклад, автор зображує одну зі своїх героїнь Анжелу як суто католицьку дівчину, яку навчили сприймати, що таке «добре», а що таке «погане» без зайвих питань. Ось чому вона є завжди присутньою на католицьких месях у маленькій, холодній церкві у байдужому серці Лондона [Lodge 1980, 3]. Відношення до добра і зла з католицької точки зору постійно дискутується Д. Лоджем. Автор загострює проблему дещо аморальної поведінки своїх героїв, безперервно підкреслює їх релігійне виховання, та протиставить їх життєві реалії ідеалам католицького світу. Католицьку інтерпретацію гріха “venial sin” та “mortal sin”, що також має свою дихотомію – «незначний гріх» та «смертний гріх», Лодж полемізує у кожній главі роману. Отже, нескінчені думки героїв роману про розуміння того, що є той чи інший гріх, та який з них приведе їх до Пекла, яскраво зображує картину католицького виховання покоління Англії 60-х років ХХ століття.

Слід зауважити, що тема зображення гріхопадіння людини та жорстока кара, яка мала слідувати цьому, стала однією з основних серед митців XIV–XIX століть. У цьому розумінні роман Д. Лоджа є джерелом мистецтва, в якому барвисто, жваво та переконливо змальовані вже знайомі сюжети митців попередніх століть. Наприклад ще у XIV столітті, зображені круги Пекла Данте Аліг’єрі в «Божественній комедії», яка є значним внеском у культурну скарбницю людської спадщини, мають, на нашу думку, відгук у романі Д. Лоджа.

Картина світу, яку здобули його герої завдяки католицькому вихованню, відбивається у дитячій грі під назвою «Вічне блаженство» або «Порятунок

душі», де вгорі – Рай, а внизу – Пекло. Гравець повинен добігти до Раю, уникаючи Пекла, для цього у нього є дробини та гадюки, які допомагають або уникнути покарання, або понести кару за учинений гріх багатьма відомими людству засобами. Установлені правила цієї гри, символічні визначення понять ще багато років матимуть наслідки в дорослому житті героїв та будуть транслювати їх значення у всі галузі своєї життєдіяльності.

Д. Лодж пише про своїх, уже дорослих героїв: *“Do the young people... believe all this? Well, yes and no. They don't believe it with the same certainty that they believe they will have to sit their Final Exam within the next three years; and about some of the details in the picture they are becoming a bit doubtful, but in outline, yes, they believe it; or at least they are not sure it is safe not to believe it; and this deeply engrained eschatological consciousness to the four last things – death, judgment, heaven and hell is probably the chief common factor behind their collective presence here at masses... They are here not because they positively want to be, but because they believe it is good for their souls to be at mass when they would rather be in bed, and that it will help them in the immortal game of snakes and ladders”* [Lodge 1980, 8-9].

Зрозуміння своєї причетності до культурного досвіду, успадкованому від попередніх поколінь, примушує героїв бути слухняними у питаннях релігійного виховання, однак розвиток суспільства, вплив історичних подій, технічний прогрес ставлять під сумнів непорушність здобутих уявлень про канони католицької віри. Для багатьох людей, як зазначає Д. Лодж, десь у 60-х роках ХХ століття Пекло зникло завдяки переосмисленню подій, які похитнули світову свідомість. У главі «Як вони втратили страх перед Пеклом» письменник описує процеси, які передували усвідомленню цих змін в розумі людей. Отже, друга світова війна, нацизм, Гітлер, як фігура, яка була ідентифікована з Сатаною, Черчіль, який здобув образ Архангела Михаїла, політика холодної війни, зрада країн – союзниць, марш у Гайд-Парку у підтримку угорських патріотів, питання контрацепції та контролю народжуваності [Lodge 1980, 49] – все це сприяло тотальній зміні у релігійних та соціальних настроях англійського суспільства. Тому Пекло зникло як ідея покарання за злочинність, гріхопадіння. Однак на уламках віри набували силу паростки нової культури: *“For many it marked the end of an era, the end of illusion. “We are not immune. By “we” Miriam meant their circle, their peer group of enlightened, educated Christians”* [Lodge 1980, 224]. Зміни у розумінні релігійної доктрини спричинили зміни акцентів у свідомості людей. Наприклад, герой роману Остін каже: *“...there is still a place for the sacrament of penance, definitely. But it should be collective as well as individual. Just think of all the misery and repression and suffering the Church has caused in the past.*

Persecuting heretics, Jews. Torture. Burning at the stake. Terrifying people with the fear of Hell. I think we should do penance for that daily” [Lodge 1980, 233]. Таким чином в романі «Як далеко ті можеш зайти?» автор намагається довести людству важливість покаяння за злочин, яке допоможе духовно встояти на ногах наступним молодим генераціям людей.

Роман Д. Лоджа «Академічний обмін» (“Changing Places”) меншою мірою торкається питань релігії, однак питання культур різних народів, а саме англійського та американського, висвітлюються автором повною мірою. Дослідив ідею автора зобразити в романі професійний обмін викладачами, є всі підстави стверджувати, що цій обмін має ще й характеристики діалогу двох культур. Кожен з героїв роману «має» своє «етнокультурне обличчя», що включає такі складники, як звички, реакції, сімейний стан, сферу інтересів, коло спілкування, рід діяльності, факти з особистого життя, відношення до інституту шлюбу і родинних взаємовідносин і багато іншого як представник обумовленого соціуму. Можна стверджувати, що в романі «Академічний обмін» найбільш яскраво втілена перша складова дихотомії «культура – релігія». Друга ж складова – «релігія» – має дещо специфічне звучання, оскільки торкається питання сексуальної революції та її впливу на релігійні устої європейського соціуму. Наприклад, картина перельоту Моріса Цаппа з Америки до Англії супроводжується бесідою героя з попутницею на тему легалізації абортів та ставлення до цього католицького світу: *«Уж если католики пошли косяком делать аборты, то на что может надеяться остальное человечество? Моррис Цапп испытывает прилив миссионерского одушевления. Он должен совершить благое дело, научить эту простушку различать добро и зло, отговорить ее от богопротивного намерения. Быть может, одной души, спасенной от греха, будет достаточно, чтобы обеспечить ему успешную посадку? Он торопливо склоняется над ней:*

- Послушай, детка, позволь мне дать тебе отеческий совет. Не делай этого. Ты никогда себе этого не простишь. Роди ребенка... может, отец ребенка, увидев его, захочет на тебе жениться.

- Он не может жениться.

- Уже женат, да? - Моррис Цапп качает головой, осуждая греховность представителей своего пола.

- Нет, он священник» [Лодж].

Продовжуючи дослідження поняття етнокультурного обличчя героїв роману, наводимо портрет типового англійця Філіпа Лоу, який намальовано Лоджем у такому епізоді: *«на тот момент самый нескромный план, созревший в его голове, состоял в том, чтобы все ближайшее воскресенье проваляться в постели перед телевизором с сигаретой и газетами. Какое счас-*

тьє! Не надо вставать к семейному завтраку, мыть машину, стричь газон и исполнять прочие обряды Священной Британской Субботы. Более того, не надо тащиться на послеобеденную воскресную прогулку. Не надо, с трудом выбираясь из кресла после сытного обеда, помогать Хилари одевать детей, выдумывать новые бесцельные маршруты для поездок на машине или брести в соседний парк, по которому, как грешники в аду, гонимые пыльным ветром, слоняются кучки людей, обходя завихрения из мусора и мертвых листьев, скрипящие качели, пустые футбольные площадки, тухлые пруды и рукотворные озера с прикованными к берегам шлюпками, символизирующими невозможность спасительного бегства. Сартрова «Тошнота» в окрестностях Раммиджа...» [Лодж]. Однак, окрім характеристик етнокультурного обличчя героя, у наведеному епізоді спостерігається і співвідношення «культура – релігія», яка в даному разі обґрунтовує зрозуміння досліджуваної дихотомії як засобу розподілу цілого поняття (загальнолюдської спадщини) на взаємодію його складових у різних сферах людської діяльності: від побутової рутини до релігійних уподобань.

Тема релігії також звучить в іншому романі Д. Лоджа «Думають...» (“Thinks...”) Головна героїня роману Хелен Рид – представниця покоління англійців більш вільних від релігійних догм, однак, народжених у католицькій родині, і тому вони мають зобов’язання перед своїми батьками щодо виконання деяких ритуалів та моральних устоїв. Героїня перебуває під впливом цих устоїв, хоча вже доросла жінка. Для неї питання релігії все ще мають велике значення, тому вона вважає, що них дуже заплуталась. Роблячи спроби розібратися у віроуподобаннях членів своєї родини, вона згадує, як росли її діти і які байдужі вони були до питань релігії. Однак вона вважає, що: *«благодаря католицизму они все-таки получили неплохое представление об этике, литературе и искусстве двух последних тысячелетий»* [Лодж 2003, 49]. Продовжуючи розмову про зміни у ставленні до релігії молодшого покоління, героїня згадує католицьку традицію дотримуватися Великого поста, що також демонструє наявність накопиченого досвіду поколінь, який регулює життя та поведінку людей, а тому і утворює поняття «культури» – культури католицького світу англійського суспільства: *«Пост! Какая гамма забытых эмоций! Воздержание от еды в Пепельную среду и черные пятна сажи на лбах девочек и учителей, благочестиво, не стираемые целый день. «Отказ» от конфет и чая с сахаром... Объедание шоколадом в Пасхальное воскресенье... Бывают странные радости самоотречения, которых многие современные молодые люди никогда не познают»* [Лодж 2003, 51].

На наш погляд, наведені цитати переконливо доводять наявність нескінченного діалогу, який присутній у дихотомії «культура – релігія» в романах

сучасного англійського письменника Девіда Лоджа. Отже, здійснений аналіз романів автора дозволяє стверджувати, що спроба простежити в них взаємодію діади «культура – релігія» привела до результатів, які підкреслюють справедливість ставлення до дихотомії як до розподілу цілого поняття (загальнолюдська спадщина), з якого вирізняються дві самостійно значущих складові – «культура» та «релігія».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журавлёв В.К. Прогноз и проект дихотомического развития общества, науки и образования [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://pozdneyakov.tut.su/Seminar/a0102/a021.htm>; 2. *Литература Англии XX век* / под ред. К.А. Шаховой / Н.Д. Билык // Искусство и художник в английском реалистическом романе (1950-1980 гг.)
3. *Лодж Д.* Академический обмен / Д. Лодж; пер. з англ. О. Макаровой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.LitPortal.Ru>; 4. *Лодж Д.* Думают... / Д.Лодж. – М.: Эксмо, 2003. – 493 с.; 5. *Попова-Бондаренко И.А.* Культурология : учебно-методическое пособие / И.А. Попова-Бондаренко. – Донецк: ДонНУ, 2010. - С. 5 – 9; 72 – 78; 6. *Lodge D.* How Far Can You Go? / D. Lodge. – London: Penguin Books, 1980. – 244 p.; 7. *Lodge D.* Paradise News / D. Lodge. – London: Penguin Books, 1991. – 369 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2013

Грузевич Н.И., ст.препод.,

Мариупольський государственный университет

Дихотомія «культура – релігія» в творчестве Д. Лоджа

На основе анализа романов Дэвида Лоджа автором статьи была предпринята попытка доказать взаимодействие составляющих диады «культура - религия» в творчестве английского писателя. В статье рассматривается объём понятия «дихотомии» и обосновывается его использование в романах писателя.

Ключевые слова: дихотомия, феномен парности, католицизм, культура, релігія

Hruzevych N.I., Senior teacher of the English

Philology DepartmentMariupol State UniversityMariupol City

Dichotomy “Culture – Religion” in Creative Works of David Lodge

On the basis of David Lodge novels' analysis the author of the article made an attempt to prove the interoperation of the dyad “culture - religion” integral components in the creative works of the English writer. The scope of a concept “dichotomy” and its usage in the writer’s novels are being considered in the article.

Key words: dichotomy, conjugation phenomenon, Catholicism, culture, religion